

CYRILLE FIJNAUT^a
WILLY BRUGGEMAN^b

Prof. dr. Brice De Ruyver (23 oktober 1954-19 oktober 2017)

Panopticon, 39 (1), 12-17
© 2018 Maklu | ISSN 0771-1409 | January 2018

- ^a Voormalig Hoogleraar Criminologie en Strafrecht, Erasmus Universiteit Rotterdam, KU Leuven en Universiteit van Tilburg (Corresp.: fijnaut@uvt.nl)
- ^b Professor, Benelux universitair centrum

DE SCHOK VAN ZIJN OVERLIJDEN

Het plotse overlijden van Prof. dr. Brice De Ruyver in de vroege ochtend van 19 oktober 2017 bracht alom een schok teweeg. Eerst en vooral natuurlijk in de kring van zijn familieleden, in het bijzonder de zeven kinderen en kleinkinderen die hem zo lief waren. Maar vanzelfsprekend ook bij zijn naaste collega's aan de Faculteit Recht en Criminologie van de Universiteit Gent en in de nationale, buitenlandse en internationale wetenschappelijke netwerken waarvan hij deel uitmaakte. En het pijnlijke bericht raakte niet minder zijn vele vrienden en bekenden in de plaatselijke, provinciale, Vlaamse en federale werelden van bestuur, justitie, politie en hulpverlening.

Ook bij de media kwam het bericht van zijn overlijden hard aan: zijn dood was die 19de oktober groot nieuws op radio en TV. In de dagen daarop publiceerden de belangrijke kranten en weekbladen een *In memoriam* waarin zijn verdiensten breed werden uitgemeten. Alom werd hij geroemd om zijn openheid naar de vertegenwoordigers van de gesproken en de geschreven pers. Zij deden nimmer vergeefs een beroep op hem. Hoeveel interviews heeft hij inderdaad niet gegeven op radio en tv, in kranten en weekbladen? Het zijn er ongetwijfeld zeer vele geweest.

De schokgolf die op de 19de oktober door het land ging, culmineerde op de middag in het spontane applaus van de Kamer toen de Vice-Premier en minister van Binnenlandse Zaken J. Jambon – ter gelegenheid van het wekelijkse vragenuurtje – melding maakte van zijn overlijden en hem (“*een enorm aangename man*”) postuum bedankte “*voor zijn enorme inspanningen en invloed op het veiligheidsbeleid*”. Zijn er andere wetenschappers die ooit zulke hulde te beurt is gevallen? Dat een voltallige Kamer spontaan langdurig klapt voor een onderzoeker is een unicum in de parlementaire geschiedenis.

Het feit dat het onverwachte bericht van zijn dood zo'n grote indruk op zoveel mensen maakte, zegt veel over wie hij was. Zeker, een man die lange jaren aan de Universiteit Gent op een ondernemende en deskundige manier in termen van onderwijs, onderzoek en bestuur invulling gaf aan zijn hoogleraarschap. Maar hij was meer dan een uitmuntend hoogleraar. Hij was ook een man die zich uit overtuiging onvermoeibaar inzette voor een behoorlijke werking van de democratische rechtsstaat in het land. In zijn ogen vormden een goed werkende politie en justitie maar ook een behoorlijk functionerende lokale overheid en niet te vergeten vaardige inlichtingendiensten hier strategische voorwaarden voor.

Prof. dr. Brice De Ruyver is in het harnas gestorven. De avond voor die noodlottige ochtend heeft de eerste auteur nog opgewekte e-mails met hem gewisseld over het programma van het drugscongres dat kort daarop in Gent zou plaatsvinden. Niets wees toen op het onheil dat zich in de vroege uren van de volgende dag zou voltrekken. Het is dus niet gek dat het bericht van zijn plotse dood met ongeloof werd ontvangen. De ontijdigheid van zijn overlijden vergrootte nog de treurnis om zijn heengaan. Hij laat een enorme sociale leegte na. Die kan alleen maar worden gevuld met dierbare herinneringen.

TOEGEWIJD AAN DE PUBLIEKE ZAAK

Prof. dr. Brice De Ruyver maakte vooral naam als voorvechter van de publieke zaak. En met recht en reden: het dienen daarvan zag hij als zijn eerste burgerplicht. In die rol werd hij voor het eerst bij een groter publiek bekend door zijn ondersteuning van de Parlementaire Onderzoekscommissie die zich onder voorzitterschap van J. Vande Lanotte in de jaren 1992-1994 verdiepte in de problemen van de vrouwenhandel en ter bestrijding van deze handel een samenstel van aanbevelingen uitwerkte dat ook vandaag de dag nog staat als een huis. In de jaren 1996-1997 bouwde hij verder aan zijn reputatie van deskundig en welbespraakt onderzoeker door zijn werkzaamheden voor de Parlementaire Werkgroep Drugsproblematiek onder voorzitterschap van A. Vanvelthoven. Het rapport van deze commissie vormde mede door zijn bemoeienis het vertrekpunt van de 'Federale beleidsnota drugs' die in 2001 werd gepubliceerd. Beide documenten waren niet voor niets het referentiepunt van zijn latere intensieve bemoeienis met het drugsbeleid, zowel in eigen land als op internationaal niveau.

Hij vestigde zijn publieke faam bovenal in zijn rol als expert bij de Parlementaire Onderzoekscommissie die onder voorzitterschap van M. Verwilghen in de jaren 1996-1997 onderzoek instelde naar de misdadige praktijken van Dutroux en consorten. Hij deed veel van het voorbereidende onderzoek voor de verhoren van deze commissie. Niet minder belangrijk was zijn betrokkenheid bij de formulering van haar ingrijpende aanbevelingen op het terrein van de politie. Hij maakte zich hier sterk voor het politiemodel dat – na de notoire ontsnapping van Dutroux – in het Octopus-akkoord werd overgenomen als het uitgangspunt voor een fundamentele herinrichting van het politiewezen: een geïntegreerde politie georganiseerd op twee niveaus met als functioneel zwaartepunt de gemeenschapsgerichte politiezorg.

Toen hij in 2000 de veiligheidsadviseur van Eerste Minister G. Verhofstadt (regeringen Verhofstadt I, II en III) werd, raakte hij niet alleen volop betrokken bij de uitvoering van de Politiewet 1998. Verhofstadt riep ook zijn hulp in bij de oplossing van het zware conflict tussen de regering en de politievakbonden over de manier waarop de zo uiteenlopende personeelsstatuten moesten worden geïntegreerd die golden bij de Rijkswacht, de Gemeentepolitie en de Gerechtelijke Politie.

Wat bij de buitenwacht niet zo bekend is, maar in dit verband zeker niet uit het oog mag worden verloren, is de grote rol die hij als expert heeft gespeeld bij de redactie van de kadernota's waarin verschillende regeringen de hoofdlijnen van hun veiligheidsbeleid hebben vastgelegd. In 2004 was hij één van de architecten van de eerste 'Kadernota integrale veiligheid' en in 2016-2017 heeft hij – op uitdrukkelijk verzoek van de ministers van Binnenlandse Zaken en Justitie – eenzelfde cruciale rol gespeeld bij de totstandkoming van de tweede 'Kadernota integrale veiligheid'. Langs deze weg heeft hij direct veel invloed uitgeoefend – en zal die nog lang blijven uitoefenen – op het algemene veiligheidsbeleid in het land en indirect óók op het beleid dat wordt gevoerd door alle belangrijke overheden en instellingen op dit terrein – van de lokale besturen en de zonale politiekorpsen tot de federale departementen, de federale politie en het openbaar ministerie.

Bij de voorbereiding van de laatstgenoemde kadernota heeft hij zich uit alle macht ingezet voor de formulering van een meer geïntegreerd bestuurlijk en justitieel beleid rond problemen van zware (georganiseerde) misdaad. Overtuigd als hij was van de noodzaak van deze koerswijziging in het gevoerde beleid vond hij het dan ook helemaal geen probleem om samen met anderen te concretiseren wat deze vrij fundamentele verandering in de Belgische context met zich meebrengt. Integendeel, ook in dit geval gold voor hem: *the proof of the pudding is in the eating*. Een passend voorbeeld hiervan is het overleg dat hij en anderen – L. Paoli en eerste auteur dezes – in de voorbije maanden hebben gevoerd met de Burgemeester van Antwerpen en zijn belangrijkste beleidsadviseurs over de aanpassing van het stedelijk veiligheidsbeleid. Op een gegeven moment heeft ook het openbaar ministerie aangehaakt en is een situatie ontstaan waarin de leidende ideeën uit de tweede ‘Kadernota Integrale Veiligheid’ voortvarend en met vrucht kunnen worden gepraktiseerd. Het werkbezoek dat de ministers van Binnenlandse Zaken en Justitie op een gegeven moment aan de stad hebben gebracht, laat zien dat ook in hun ogen Antwerpen één van de belangrijke proeftuinen vormt voor het veiligheidsbeleid dat de huidige regering algemeen wil voeren.

Dit voorbeeld verraadt overigens zijn bereidheid om de kracht van ideeën uit te testen in de altijd weerbarstige realiteit en zo te achterhalen of ze daadwerkelijk opleveren wat ze in theorie beloven. Hij was dan ook groot voorstander van een grondige evaluatie van het politiewezen dat door de Politiewet 1998 grondig werd gereorganiseerd. In 2005 was hij nauw betrokken bij de verdere reorganisatie van de federale politie en in 2013 bij de werkzaamheden van de *task force* die moest zoeken naar mogelijkheden tot optimalisering van de taakuitvoering door de politiediensten. Zeker zo belangrijk is echter dat hij zich in de voorbije jaren zeer heeft ingespannen voor een evenwichtige schaalvergroting van de zonale politie in de provincie Limburg en in de provincie Oost-Vlaanderen. Net als bij de doorlichting van de politie Gent, die hij in 2010 op verzoek van de Burgemeester en de Procureur des Konings samen met de eerste auteur van dit *In memoriam* maakte, ging hij ook in dit geval democratisch te werk: alle sleutelspelers werden door hem persoonlijk uitvoerig geraadpleegd. Het was dan ook geen wonder dat de voorstellen die op een gegeven moment op tafel kwamen, haast als vanzelf konden rekenen op instemming van alle betrokken partijen.

Bij dit alles mag niet worden vergeten dat hij in zijn tijd als veiligheidsadviseur van de Eerste Minister ook grote belangstelling ontwikkelde voor de werking van de inlichtingen- en veiligheidsdiensten, speciaal de Veiligheid van de Staat, en voor de rol van het Comité I. Lange jaren was hij de vertegenwoordiger van de Eerste Minister in het CIV, het College voor Inlichting en Veiligheid. In dit kader was hij in de jaren 2004-2006 nauw betrokken bij de transformatie van de Antiterroristische Gemengde Groep in het vandaag de dag zo belangrijke Coördinatieorgaan voor de Dreigingsanalyse.

De schat aan ervaring die hij in de loop der jaren doorheen al die functies en projecten opbouwde, was de reden waarom hij nationaal en internationaal vele malen werd gevraagd om zitting te nemen in stuurgroepen, begeleidingscommissies en werkgroepen op de terreinen waarop hij wetenschappelijk en maatschappelijk actief was. In het bijzonder werd hij dikwijls uitgenodigd om voorzitter of lid te worden van selectiecommissies voor mandaathouders bij de politie. De betrokken autoriteiten wisten dat hij een scherp oog had voor de intellectuele en professionele eisen waar politiechefs heden ten dage in persoon aan moeten voldoen willen zij hun zware verantwoordelijkheid voor de daadwerkelijke handhaving van de rechtsorde op een evenwichtige en doeltreffende manier kunnen dragen.

En wat zeker ook mag worden beklemtoond: hij was altijd bereid om anderen met raad en daad bij te staan. Zijn omgang met anderen werd niet bepaald door eigenbelang. Hij ging gul om met zijn talenten.

TROUW AAN DE UNIVERSITEIT

Prof. dr. Brice De Ruyver studeerde in 1978 aan de Universiteit Gent af zowel in de rechtsgeleerdheid als in de criminologie. In 1986 promoveerde hij met de grootste onderscheiding in de criminologie op een historisch getint proefschrift: 'De strafrechtelijke politiek gevoerd onder de socialistische ministers van Justitie E. Vandervelde, P. Vermeylen en A. Vranckx'. In 1992 werd hij benoemd tot hoofddocent op het domein van het strafrecht en in 1996 respectievelijk 2002 tot hoogleraar en gewoon hoogleraar op dit domein.

Natuurlijk had hij zijn heil kunnen zoeken buiten de Universiteit Gent. Hij heeft dit echter niet gedaan: de universiteit vormde voor hem het bolwerk van vrijheid dat hij niet wilde prijsgeven. Zij bood hem de mogelijkheid om zich te kunnen verdiepen in de kwesties die hij belangrijk vond en om in alle onafhankelijkheid te kunnen schrijven en spreken over zijn inzichten en bevindingen. De universiteit was zijn thuis. De inrichting van zijn werkkamer liet daar trouwens geen misverstand over bestaan.

Als lid van de Vakgroep Criminologie, Strafrecht en Sociaal Recht heeft hij zich lange jaren ten volle gegeven aan het onderwijs. Ontelbaar veel studenten kregen van hem inleidende colleges in het strafrecht, de criminologie en de criminele politiek. Dit academisch jaar was hij nog ingeboekt voor vier colleges: 'Strafrecht', 'Drugfenomenen', 'Strafrechtelijk beleid' en 'Bijzondere vraagstukken: drugbeleid'. Met alle werk dat hiermee in termen van examens en thesissen gepaard zou zijn gegaan.

Ondernemend als hij was heeft hij aan de Gentse universiteit de criminologie in samenhang met het (nationale, Europese en internationale) strafrecht onderzoeksmatig tot grote bloei gebracht. In 1992 richtte hij de 'Research Group Drug Policy, Criminal Policy and International Crime' op. Deze onderzoeksgroep werd in 2002 opgetild naar het niveau van een onderzoeksinstituut: 'Institute for International Research on Criminal Policy'. De focus van dit instituut is gericht op drie onderwerpen: justitie en binnenlandse zaken in de Europese Unie, internationaal en vergelijkend strafrecht, en Belgisch strafrecht en strafrechtspleging. Telde de staf van dit instituut rond 2000 nog tien leden, in 2015-2016 was het aantal medewerkers opgelopen tot 30. Hun aantal groeide in het laatstgenoemde jaar door naar 50. Dit mede als gevolg van de integratie van de onderzoeksgroep 'Sociale Veiligheidsanalyse'.

Ondertussen investeerde hij ook veel in de vorming van opvolgers. Acht promovendi verdedigden bij hem hun proefschrift. Onder hen G. VERMEULEN met een proefschrift over de wederzijdse rechtshulp in strafzaken in de Europese Unie (1999), T. VANDER BEKEN met een proefschrift over forumkeuze in het internationaal strafrecht (2000), en C. COLMAN met een proefschrift over keerpunten in de criminele carrières van drugsgebruikende delinquenten (2014). Twaalf keer was hij aan de Universiteit Gent copromotor van een proefschrift. Bovendien had hij in Gent en op andere plaatsen negentien keer zitting in een promotiecommissie. Dit zijn grote getallen voor een hoogleraar aan een Faculteit Recht en Criminologie.

Hij heeft – alleen, maar vaak ook met anderen – heel wat gepubliceerd. Zijn bibliografie telt 63 boeken waarvan hij (co-)auteur was, 25 boeken die hij mede redigeerde en ook nog eens 38 onderzoeksrapporten met zijn handtekening als (co-)rapporteur. Bovendien schreef hij – opnieuw: alleen of met anderen – 165 bijdragen in nationale en internationale tijdschriften en bundels. En het bleef natuurlijk niet bij het schrijven van grotere en kleinere stukken. Hij voerde ook graag en goed het woord op één van de 44 (inter)nationale congressen die mede door hem werden georganiseerd – met het jaarlijkse drugscongres in Gent als voltrefter – en op de bijna 200 (inter)nationale congressen en symposia waarvoor hij was uitgenodigd of uit belangstelling aan deelnam. En dan te bedenken dat hij eigenlijk geen 'congrestitjer' was.

Complementair aan de grote en veelzijdige inzet voor het universitaire onderwijs en het academische onderzoek moet hier ook zijn investering in de communicatieve infrastructuur

voor de wetenschapsbeoefening worden gememoreerd, dit wil zeggen zijn lidmaatschap – voor kortere en voor langere tijd – van de redactie van nationale en internationale tijdschriften. Hier moeten in het bijzonder de volgende tijdschriften worden genoemd: ‘*Panopticon*’, de ‘*Journal of Financial Crime*’, de ‘*European Journal on Criminal Policy and Research*’, en de ‘*Journal on Terrorism and Organised Crime*’.

Tot slot sprak het voor hem vanzelf dat heuse academici ook een deel van hun tijd moeten besteden aan het besturen van hun instelling. *Qualitate qua* was hij lange jaren lid van de Faculteitsraad, lid van de Tuchtcommissie Academisch Personeel en lid van vele Onderwijscommissies, Examencommissies en Opleidingscommissies. In de jaren 2008-2014 was hij bovendien lid van de Raad van Bestuur en in de jaren 1998-2002 voorzitter van de Vakgroep Strafrecht en Criminologie. Hij heeft dus zeker zijn deel van het zo noodzakelijke maar niet altijd zo dankbare bestuurswerk gedaan.

ONDERZOEK ALS VOORWAARDE VOOR CRIMINELE POLITIEK

De keuze van het onderwerp voor het hiervoor geciteerde proefschrift dat prof. dr. Brice De Ruyver in 1988 met zoveel glans verdedigde, berustte niet op toeval. Het was een bewuste keuze. Hij was overtuigd van het grote belang van normen en van daadwerkelijke normhandhaving maar hij verabsoluteerde dit normatieve belang niet. Hij situeerde het daarentegen altijd in zijn maatschappelijke context met oog op de ontwikkeling van doelgericht en aanvaardbaar beleid. Met deze opvatting plaatste hij zich aan het begin van zijn academische loopbaan meteen in de traditie van de geïntegreerde strafrechtswetenschap zoals die ten grondslag ligt aan alle Scholen voor Criminologie in het land: juridisch inzicht en empirisch onderzoek vormen voorwaarden voor evenwichtig en doeltreffend beleid.

Dit verklaart waarom er in het kader van het hiervoor genoemde onderzoeksinstituut dat door hem samen met zijn opvolgers werd opgericht en geleid, 85 onderzoeksprojecten – van allerlei maat en snit – werden (en worden) uitgevoerd. Het scala aan onderwerpen is groot maar er waren (en zijn) natuurlijk zwaartepunten. Een aantal voorbeelden volstaat om dit duidelijk te maken: drugsbeleid, drugsgebruik en criminele carrières van druggebruikers, mensenhandel en prostitutie, corruptie, bescherming van getuigen, terrorisme en radicalisering, en bestuursrechtelijke rechtshandhaving.

De onderzoeksprojecten waar hij volop bij was betrokken, laten overigens goed zien dat hij niet alleen interesse had voor wat er gebeurde op Belgisch grondgebied maar vanaf het begin ook veel oog had voor de grensoverschrijdende ontwikkelingen in de misdaad en voor de grensoverschrijdende effecten van de criminele politiek die door buurlanden wordt gevoerd. Eén van zijn eerste onderzoeken – samen met P. Zanders en de tweede auteur van dit *In memoriam* – had betrekking op de gewelddadige vermogensmisdad die rond 1990 door de zogeheten Kappa-bende werd gepleegd in het Vlaams-Franse grensgebied. Dit onderzoek leidde tot een haast permanente belangstelling voor de misdaad die door rondtrekkende bendes wordt bedreven, of ze nu uit het Zuid-Oosten van Europa stammen dan wel uit het Noord-Oosten.

Gegeven zijn grote interesse voor drugsproblemen en drugsbeleid was het niet verwonderlijk dat hij zijn onderzoek speciaal richtte op de gevolgen van het Nederlandse cannabis/coffeeshopbeleid voor België. Samen met anderen deed hij al vlug onderzoek naar de (Belgische en Franse) gebruikers en dealers die in steeds grotere aantallen naar Zeeuws-Vlaanderen en West-Brabant trokken om zich te bevoorraden. In het voorjaar van 2008 kreeg dit onderzoek een vervolg toen de samenwerking tussen België, Nederland en Duitsland in de Euregio Maas-Rijn door toedoen van de grensoverschrijdende drugsproblemen op de klippen dreigde te lopen. Onder hoogspanning hebben hij en de eerste auteur toen op verzoek van de gouverneurs van België en Nederland en de Duitse *Regierungspräsident* een diep-

gaande analyse van de gemeenschappelijke problemen gemaakt en een aantal voorstellen gedaan voor een gezamenlijke aanpak ervan.

Mede als gevolg van dit onderzoek stond de verdere ontwikkeling van het Nederlands drugsbeleid en zijn consequenties voor de buurlanden steeds scherper op zijn netvlies. Hierom mag het niet verbazen dat hij – samen met de collegae L. PAOLI (KU Leuven) en A. SPAPENS (Universiteit van Tilburg) – niet zo lang geleden een groot onderzoek heeft opgestart naar de verplaatsing respectievelijk de integratie van de drugsmarkten in Nederland en België onder druk van de structurele maatregelen die sedert enkele jaren aan de Nederlandse kant van de grens worden genomen om met harde hand de zware drugsmisdaad de kop in te drukken. De resultaten van dit onderzoek worden in het voorjaar verwacht en zullen zeker ook van groot belang zijn voor de grensoverschrijdende discussie over de (uitvoering van de) experimenten van het Nederlandse kabinet met de bevoorrading van coffeeshops door toegelaten wietkwekerijen.

Het is heel jammer dat hij niet meer kan deelnemen aan deze belangrijke discussie. Zijn inbreng op basis van 25 jaar onderzoeks- en beleidservaring op drugsgebied zou van onschatbare waarde zijn geweest. En dan moet niet alleen worden gedacht aan zijn veelvuldige en veelvoudige onderzoekservaringen maar ook aan de beleidservaringen die hij in eigen land opdeed als co-auteur van de al genoemde ‘Federale beleidsnota drugs’ en sinds 2010 als Nationaal Drugscoördinator. Bovendien had hij bij die gelegenheid de ontwikkelingen in de Lage Landen gemakkelijk internationaal kunnen inkaderen. Sinds 2002 was hij immers lid van het *Scientific Committee* van het *European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction* en sinds 2016 lid van het *Scientific Advisory Committee* voor het *World Drug Report* dat van tijd tot tijd wordt uitgebracht door het *United Nations Office on Drugs and Crime* in Wenen.

HET FUNDAMENT VAN DE INTEGRITEIT

Éen ding moet hier tot slot nog worden onderstreept. In alles wat hij deed hield hij steeds nauwlettend zijn academische integriteit in het oog. Zij vormde het fundament van zijn doen en laten *in academia*. Onafhankelijkheid, onpartijdigheid, deskundigheid, nauwkeurigheid en betrouwbaarheid waren voor hem geen loze begrippen. Juist hierom genoot hij zoveel vertrouwen bij zoveel mensen in zoveel kringen.

Dit uitgangspunt verklaart waarom hij – samen met de eerste auteur – de benoeming tot expert bij de Parlementaire Onderzoekscommissie Terroristische Aanslagen tegen zijn/onze principes in weigerde toen zijn/onze integriteit door leden van de *Parti Socialiste* volstrekt ten onrechte in twijfel werd getrokken. Deze partijpolitieke wandaad was een regelrechte aanslag op wie hij was. Zijn verontwaardigde publieke reacties op deze gebeurtenis lieten dit ook duidelijk zien.

Gelukkig heeft de Kamer dat schandelijke optreden ruimschoots goedge maakt door hem postuum met welgemeend handgeklap te bedanken voor alles wat hij voor het land heeft gedaan.